

Verspreiding

De Valse wolfsspinn is van mediterrane oorsprong. Gedurende de laatste twintig jaar heeft de soort zich steeds verder naar het noorden verspreid, zoals blijkt uit waarnemingen uit Oostenrijk (THALER & KNOFLACH, 1998), Zwitserland (HÄNGGI, 2003), Duitsland (HÄNGGI & BOLZERN, 2006) en België (LAMBEETS *et al.*, 2007). In hetzelfde jaar dat de soort voor het eerst als exoot in België werd gemeld, werd ook de eerste vondst in Nederland gedaan. VAN HELSDINGEN (2007) meldde de vondst van een vrouwtje in een schuur in Utrecht naar aanleiding van de plaatsing van foto's op het internet (NIEUWENHUIJS, 2007). Een volgende publicatie over een Nederlands exemplaar betrof de vondst van een mannetje in een squashbaan in Amsterdam (IJLAND, 2010). Bij het tweede exemplaar werd er vanuit gegaan dat de soort zich op een natuurlijke wijze in Nederland had gevestigd maar bij het eerste exemplaar stelde VAN HELSDINGEN (2007) nog dat het niet duidelijk was of de areaaluitbreiding uit eigen beweging optrad of via transport door de mens. Dat het laatste zeker tot de mogelijkheid behoort, blijkt uit de vestiging van deze soort in Californië in de Verenigde Staten (GRISWOLD & UBICK, 2001). Het feit dat de soort eigenlijk pas in de laatste 20 jaar zijn areaal uitbreidt naar het noorden zou kunnen suggereren dat het in Europa voor een groot deel handelt om een uitbreiding op eigen kracht, mogelijk als een gevolg van klimaatsverandering. De kans is groot dat de uitbreiding van het areaal veel eerder zou hebben plaats gevonden als de mens daar verantwoordelijk voor zou zijn.

Literatuur

- BELLMANN, H., 2011. Spinnen van Europa. Tirion Natuur, Utrecht.
- GRISWOLD, C.E. & D. UBICK, 2001. Zoropsidae: a spider family newly introduced to the USA (Araneae, Entelegynae, Lycosoidea). *Journal of Arachnology* 29(1):111-113.
- HÄNGGI, A., 2003. Nachträge zum "Katalog der Schweizerischen Spinnen"-3. Neunachweise von 1999 bis 2002 und Nachweise synanthroper Spinnen. *Arachnologische Mitteilungen* 26:36-54.
- HÄNGGI, A. & A. BOLZERN, 2006. *Zoropsis spinimana* (Araneae: Zoropsidae) neu für Deutschland. *Arachnologische Mitteilungen* 32:8-10.
- HELSDINGEN, P.J. VAN, 2007. Van het exotenfront. *Nieuwsbrief SPINED* 23:36.
- LAMBEETS, K., R. BOSMANS & D. BONTE, 2007. Two exotic spider species (Araneae), *Zoropsis spinimana* (Zoropsidae) and *Saitis barbipes* (Salticidae), recently found in the inner city of Ghent (Belgium). *Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging* 22 (2):55-60.
- NIEUWENHUIJS, E., 2007. Ground spiders. Family Zoropsidae. 25 april 2007. 12 december 2011. <http://ednieuw.home.xs4all.nl/Spiders/Zoropsidae/Zoropsidae.htm>.
- ROBERTS, M.J., 1998. Spinnengids. Tirion, Baarn.
- THALER, K. & B. KNOFLACH, 1998. *Zoropsis spinimana* (Dufour), eine für Österreich neue Adventivart (Araneae, Zoropsidae). – *Berichte des Naturwissenschaftlich-Medizinischen Vereins in Innsbruck* 85:173-185.
- IJLAND, S., 2010. *Zoropsis spinimana* (Dufour) voor de tweede keer in Nederland gevonden (Araneae, Zoropsidae). *Nieuwsbrief SPINED* 29:2-3.

BOEKBESPREKINGEN

IDENTIFICATION KEYS TO THE MICROLEPIDOPTERA OF THE NETHERLANDS

Determineertabellen voor de Kleine vlinders van Nederland

J.H. KUCHLEIN & L.E.J. BOT, 2010. Stichting TINEA, Wageningen/KNNV Uitgeverij, Zeist. Gebonden, 414 pagina's. ISBN 978 90 5011 341 0. Prijs € 59,95. Verkrijgbaar via de boekhandel.

Als enthousiast deelnemer aan het Genootschapsproject waarbij gedurende vijf jaar grote nacht-

vlinders in de achtertuin op licht worden gevangen, is het verleidelijk om niet alleen deze macro's, maar ook allerlei andere vangsten onder de loep te nemen. De kleine nachtvlinders, met een voorvleuggelengte tot ongeveer een centimeter, zijn dan een logische keuze. Daarbij is het interessant om dit nieuwe naslagwerk van Kuchlein en Bot een vangseizoen lang op zijn bruikbaarheid als hulpmiddel bij de determinatie te testen. Het boek is zeer schematisch van aard. Het start met een korte inleiding in zowel Engels als Nederlands, waarin de auteurs zeer beknopt de opzet van hun monnikenwerk schetsen. Vervolgens volgt een broodnodige glossary, met daarbij enkele figuren, waarin in het boek gebruikte vaktermen in het Engels worden uitgelegd. Een goede kennis van deze taal is onontbeerlijk om de vaak zeer specialistische termen goed op waarde te kunnen schatten. In 80 pagina's worden daarna actuele lijsten gegeven van alle in Nederland voorkomende microlepidoptera (1427 soorten), zowel met wetenschappelijke als Nederlandse naam. De bulk van het boek wordt

gevormd door de determinatietabellen. Bepaling van de families is zowel met een Nederlandse als een Engelse tabel (inclusief enkele figuren) mogelijk; soortbepaling zal vervolgens geheel met hulp van een Engelse tabel moeten gebeuren, waarin figuren geheel ontbreken. Overigens is het logisch dat dit boek tweetalig is opgezet. Er zijn weinig Europese determinatietabellen van deze groep beschikbaar en het is nauwelijks zinvol om zo'n dure uitgave slechts voor het kleine aantal Nederlandse microlepidopterologen te maken. Hoe werkt dit nu in de praktijk? Bij het nachtvlinderproject worden de diertjes levend gevangen. De determinatietabellen in het hier besproken boek zijn echter gebaseerd op kenmerken die zijn vastgesteld aan verzamelde en opgespannen vlindertjes. Een zeer groot aantal van deze opgeprikte micro's is te bekijken op de website van de Stichting TINEA (www.kleinevlinders.nl) en die is broodnodig bij de herkenning. Zulke vlinders zien er immers wat betreft vorm veelal anders uit dan exemplaren die nog kunnen rondfladderen. Bij de

determinatie van levend materiaal gebruikte ik het boek daarom altijd als sluitpost en controlemiddel. Op de website www.microlepidoptera.nl staan vele afbeeldingen van de algemenere kleine vlinders in hun natuurlijke vorm. Met een beetje puzzelen en opgebouwde kennis van de diverse families van micro's was via die gegevensbron vaak een basis voor herkenning te leggen. Dit lukte vrijwel nooit met de door mij als zeer ingewikkeld beschouwde tabellen. Daarbij zijn de kenmerkende verschillen tussen diverse soorten niet altijd even eenduidig, wat het herkenningsproces niet vereenvoudigt. Natuurlijk is het ook een feit dat determinatie van deze kleine soorten vaak priegelwerk is, waarbij het kan voorkomen dat herkenning van levende vlinders vaak simpelweg zeer moeilijk tot onmogelijk is. Toch blijkt uit onderzoek aan de macro's dat niet alle vangsten hoeven te worden gedood om tot een sluitende determinatie te komen. Goede illustraties in kleur in een handzaam (Nederlands) boek vormen voor die groep een ideale bron van kennis, die nu leidt tot een enorme toename van de

Nederlandse en Vlaamse kennis van de nachtvlinderfauna. Dit boek (inclusief website) over microlepidoptera levert die informatie naar mijn mening nog niet.

Het besproken boek is dus niet bedoeld voor beginnende micro-nachtvlinder-aars; slechts met veel doorzettingsvermogen en gebruik van meerdere websites leidt het tot een min of meer soepele determinatie. Toch zal ik het boek naar verwachting de komende jaren nog regelmatig van de plank trekken, omdat het vooralsnog de beste complete informatiebron over deze interessante insectengroep is.

ARIAN OVAA

VELDGIDS PLANTENGEMEENSCHAPPEN VAN NEDERLAND

JOOP SCHAMINÉE, KARLÈ SYKORA, NINA SMITS & MARCEL HORSTHUIS, 2010. KNNV-uitgeverij, Zeist. 408 pagina's, 12,5 X 21 cm, genaaid, gebonden, hard cover. ISBN-nummer 978 90 5011 309 0. Prijs € 39,95. Verkrijgbaar in de boekhandel en via www.knnvuitgeverij.nl.

De Veldgids Plantengemeenschappen vormt alweer een nieuwe loot aan de uitgebreide reeks van de handige veldgidsen die de KNNV in de afgelopen jaren heeft uitgegeven. In deze veldgids wordt de moeilijke materie van plantengemeenschappen op eenvoudige wijze voor iedere belangstellende, zowel professional als amateur, toegankelijk en inzichtelijk gemaakt. Een redelijke soortenkennis van hogere planten en ook enige kennis van mossen is hierbij wel een pré. Plantengemeenschappen worden gekenmerkt door een karakteris-

ieke floristische samenstelling en vegetatiestructuur. Ze vormen daarom een belangrijke indicator voor omgevingsfactoren zoals zuurgraad, voedselrijkdom, waterhuishouding, landgebruik en beheer.

Aangezien het systeem van de plantengemeenschappen hiërarchisch is opgebouwd, is het vrij eenvoudig om middels het doorlopen van enige sleutels van de klasse via de orde en het verbond tot de juiste associatie te komen. Daarbij worden er 43 vegetatieklassen onderscheiden, gebaseerd op de 'Vegetatie van Nederland'. Daaronder vallen 228 associaties die alle uitgebreid op steeds één tot drie pagina's worden besproken.

Het boek werkt met vier hoofdsleutels waarbij een keuze gemaakt moet worden uit het biotoop, bijvoorbeeld open water, natte heide, droog grasland of bos. Via een korte karakteristiek van de omgeving in combinatie met een aantal typerende soorten kom je vervolgens uit bij de verschillende klassen, bijvoorbeeld de klasse van de brongemeenschappen. Een volgende sleutel brengt je via een uitgebreide omschrijving van de klasse bij de eronder vallende verbonden, bijvoorbeeld het verbond van Bittere veldkers en Bronkruid. Deze worden steeds via een korte omschrijving en een aantal typerende soorten onderverdeeld in enkele associaties. Ook hier vindt men weer een korte biotoopomschrijving en een beperkt aantal typische soorten. Zo kun je dan kiezen uit de Bronkruid-associatie, de Associatie van Paarbladig goudveil of de Kegelmos-associatie. Na deze overzichtelijke sleutel volgt het 320 pagina's tellende hoofddeel van het boek waarin de verschillende associaties uitgebreid worden besproken. Hierbij is er aandacht voor de algemene herkenning in het veld, de ecologie, de verspreiding binnen Europa en Nederland en de kenmerkende soorten. Middels een schema, een zogenaamde synoptische tabel, kun je snel zien welke soorten en in hoeveel procent van de bekende opnamen ze voorkomen. Met lettercodes wordt aangegeven of het kensoorten van de associatie, klasse, orde of verbond, of begeleidende soorten zijn. Een schema geeft aan in welk milieu de associatie voorkomt, arm of rijk, droog of nat, zuur of basisch. Ook staat er schematisch aangegeven welke percentage levensvor-

men, therofyt, hydrofyt, helofyt, geofyt enzovoorts er vooral voorkomt.

Al met al zijn de auteurs er met deze gids in geslaagd de moeilijke materie van de plantensociologie voor iedereen behapbaar te maken en daarom kan ik iedereen die inzicht wil krijgen in de Nederlandse plantengemeenschappen deze gids van harte aanbevelen.

OLAF OP DEN KAMP

FOTOGIDS MOSSEN

KLAAS VAN DORT, CHRIS BUTER & BART HORVERS, 2010. KNNV-uitgeverij, 368 pagina's. 16,5 x 24 cm. Full-colour. ISBN: 9789050113120. Prijs € 49,95. Verkrijgbaar in de boekhandel en bij de KNNV-uitgeverij.

De Fotogids Mossen is een veldgids die opvalt door de vele mooie foto's van mossen op hun natuurlijke standplaats. In het boek staan niet alleen foto's van de gehele mosplant, maar ook macro-opnames van sporenkapsels en microscopopnames van sporen en vegetatieve voortplantingsorganen, zoals bijvoorbeeld de bulbillen. Het boek is geschikt voor mensen die nog niet veel van mossen weten. Door de foto's, de link met de standplaatsen en de vermelding van de zeldzaamheid van de soorten, kan een goede start gemaakt worden met het determineren van mossen. Na een korte inleiding over de levenscyclus van de mossen, over het gebruik van een loep en het aanleggen van een mossenherbarium, wordt ingegaan op de verschillende soorten mossen. Hierbij worden de soorten niet, zoals gebruikelijk, naar families ingedeeld, maar naar standplaats. Voor gevorderde mossenonderzoekers

is dit zeker onpraktisch, maar voor een beginner is het optimaal. Wel wijzen de schrijvers er zelf al op dat de grenzen van de standplaatsen bij mossen niet altijd even hard zijn. Soorten van dood hout worden in dit boek bijvoorbeeld bij de bossen genoemd, maar ze kunnen natuurlijk evengoed in heidegebieden op omgevallen bomen groeien.

Iedere mossoort wordt slechts voor één standplaats genoemd, ook als er meerdere mogelijkheden zijn. Zo zijn de veenmossen deels in de rubriek "moerassen, bronnen en hoogvenen" en deels in de rubriek "bos" ondergebracht, hoewel natuurlijk duidelijk is dat ze steeds natte standplaatsen nodig hebben. De verschillende soorten worden met prachtige foto's afgebeeld. Daarnaast is er van iedere soort een beschrijving waarbij de kenmerken waarop speciaal gelet moet worden met een kleine rode smiley gemarkeerd zijn. Naast de afbeeldingen is er ook een lijst waarin staat hoe zeldzaam of algemeen de soort is in België of in Nederland.

Aan het eind geeft de auteur informatie over de werkgroepen die zich met mossen bezighouden en over de websites waarop nuttige informatie over mossen te vinden is.

Na het verschijnen van het boek bleek dat een aantal foto's niet met de in de tekst beschreven soort overeenkwam. Hierbij zijn gelukkig geen grove fouten gemaakt, maar zijn enkele nauw verwante soorten verwisseld. Met de foto's kan men toch nog tot een grove soortinschatting of tenminste een geslacht komen. Op de website van de mossenwerkgroep van de KNNV (www.blwg.nl) bevindt zich een lijst waarin de foute soorten samen met de correcties zijn opgenomen. De auteur heeft er daarnaast ook op gewezen dat de in het veld gedetermineerde soorten in ieder geval nog eens met een microscoop moeten worden gecontroleerd.

Toch is het boek zeker een aanrader, aangezien er wel schitterende fotoboeken voor hogere planten bestaan, maar dit voor mossen nog niet beschikbaar was. De foto's nodigen uit om meer naar mossen te kijken, zodat zich hopelijk ook meer mensen in deze soortgroep gaan verdiepen.

Misschien is het wel zinvol te wachten op een herdruk, waarbij de goede foto's zijn afgedrukt.

LISA OP DEN KAMP